

XXIV. Tavaszi Szél Konferencia
2021. 05. 28-30. Miskolci Egyetem

TANULMÁNYKÖTET

III.

XXIV. Tavaszi Szél Konferencia 2021

Tanulmánykötet II.

Szerkesztette:

Molnár Dániel és Molnár Dóra

Kiadó:



Minden jog fenntartva.

Budapest

2021

ISBN 978-615-81991-3-1

XXIV. Tavaszi Szél Konferencia 2021

Tanulmánykötet II.

Lektorálták

Antalné dr. Szabó Ágnes	Dr. Földvári Mónika	Dr. Schwendtner Tibor
Balázs Mihály	Dr. Füredi Balázs	Dr. Soumelidis
Balázsne Dr. Kail Eszter	Dr. Glied Viktor Imre	Alexandros
Byrappa Ramachandra	Dr. habil Bertalan Péter	Dr. Szabó Eszter
Dr Bokor Attila	Dr. habil. Nemes Csaba	Dr. Szamosi Zoltán
Dr. Balázs Farkas	Dr. habil. Simon Attila	dr. Szilvágyi Zsolt
Dr. Bartha Elek	Dr. habil. Tusor Péter	Dr. Szűcs Gábor
Dr. Bednárík Éva	dr. habil. Vajda Barnabás	Dr. Szűts Zoltán
Dr. Béla Zsolt Szakács	Dr. habil. Velich Andrea	Dr. Tomay Kyra
Dr. Bencsik Gergely	Dr. Jálics Károly	Dr. Török Ádám
Dr. Bene Krisztián	Dr. József Beszédes	Enikő Kiss
Dr. Benedek Tamás	Dr. Kádár Botond	Erdődy Gábor
Dr. Borbély Szilvia	Dr. Kavecsánszki Máté	Juhász József
Dr. Csejdy Júlia	Dr. Kovács Péter Zoltán	Nyári Gábor
Dr. Csíki Tamás	Dr. Kovács Tamás	Richter Pál
Dr. Donald W. Peckham	Dr. Kövér-Van Til Ágnes	Suthon Srivaro
Dr. Ferwagner Péter Ákos	Dr. Mamdouh Monif	Takács Erzsébet
Dr. Firgi Tibor	Dr. Molnár Katalin	Török Emőke
	Dr. Neszmélyi György	
	Iván	
	Dr. Sándor Kovács	



XXIV. Tavaszi Szél Konferencia 2021

Tanulmánykötet II.

ROMA SZAKKOLLÉGISTÁK PÁRVÁLASZTÁSA ÉS ÖNMAGUKRÓL ALKOTOTT KÉPE	550
--	-----

Komolafe Cinderella

TÖRTÉNELEM- ÉS POLITIKATUDOMÁNYI SEKCIÓ 563

„EGY NEMZET, KÉT ÁLLAM” – TÖRÖKORSZÁG ÉS AZERBAJDZSÁN KAPCSOLATA.....	564
---	-----

Biró Dávid

A PARASZTI CSALÁD EGY ZÁRT TÁRSADALOMBAN, HAJDÚDOROGON	573
--	-----

Sári Tamás

A MAGYARORSZÁGI NÉPI JÁTÉKOK TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE ÉS A JÁTÉK, MINT FOGALOM KÜLÖNBÖZŐ MEGKÖZELÍTÉSEI	589
--	-----

Molnár Dániel

A RUANDAI GENOCÍDIUM ÉS AZ ENSZ	602
---------------------------------------	-----

Zsiga Nikoletta Evelin

A VISZÁLYOK ÉS A VÉRBOSSZÚK SZABÁLYOZÁSA A SKÓT KIRÁLYSÁG RENDI GYŰLÉSEIN (1560-1638).....	613
--	-----

Papp Ákos

ASZIMMETRIKUS ELLENFOGALMAK TÖRTÉNETI-POLITIKAI ELEMZÉSE A 20. SZÁZADI KANADAI MAGYAR EMIGRÁCIÓS SAJTÓBAN	624
---	-----

Sárhegyi Tamás Felicián

AZ UNGVÁRI GÖRÖG KATOLIKUS KÁNTOR–TANÍTÓKÉPZŐ- INTÉZET HATÁSA A RUSZIN IDENTITÁS TUDAT ALAKULÁSÁRA 1914-1944 KÖZÖTT	637
---	-----

Rombai Tibor

AZ UTOLSÓ ÁLTALÁNOS FŐNÖKNŐI <i>RELATIO QUINQUENNALIS</i> (1943/1947). AZ ISKOLÁK ÁLLAMOSÍTÁSA- ÉS A SZERZETESRENDEK FELOSZLATÁSA ELŐTTI UTOLSÓ HELYZETKÉP A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT KALOCSAI SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK TÁRSULATÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL ÉS MŰKÖDÉSÉRŐL	647
--	-----

Sági György

FASISZTA KORMÁNYOK A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚS KÖZTES-EURÓPÁBAN	658
--	-----

Lajos Máté

GIBRALTÁR ÉS A BREXIT: VITÁK ÉS VÉLEMÉNYEK.....	675
---	-----

Varga Tímea

II. RÁKÓCZI FERENC EMLÉKEZETE A 20. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN (1906-1938)	691
---	-----

Kiss Márton

MAGYARBARÁT CIKKEK ÉS SZERZŐK A BÉCSI ELLENZÉKI SAJTÓBAN 1848 TAVASZÁN ÉS NYARÁN	700
---	-----

Ladányi Gábor Zoltán

SALKHAD CASTLE IN THE MEDIEVAL PERIOD	711
---	-----

Gharz Aldin, Mohanad

THE CHRISTIANISATION OF THE PAGAN TEMPLES IN THE MODERN TERRITORY OF LEBANON	725
---	-----

Christelle Wehbe

Történelem- és politikatudományi szekció

**AZ UTOLSÓ ÁLTALÁNOS FŐNÖKNŐI RELATIO
QUINQUENNALIS (1943/1947).
AZ ISKOLÁK ÁLLAMOSÍTÁSA- ÉS A SZERZETESRENDEK
FELOSZLATÁSA ELŐTTI UTOLSÓ HELYZETKÉP A
MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT KALOCSAI SZEGÉNY
ISKOLANŐVÉREK TÁRSULATÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL ÉS
MŰKÖDÉSÉRŐL¹**

Sági György

*MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, tudományos segédmunkatárs,
sagi.gyorgy1988@gmail.com*

Absztrakt

A Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek 1860-ban érkeztek cseh földről Kunszt József kalocsa-bácsi érsek (1852–1866) hívására Franz Mária Terézia vezetésével, aki a Kalocsai Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek (Iskolanénék) Társulataként önállósuló rend első általános főnöknője (1860–1911) lett. A rend a végleges pápai megerősítést 1907-ben nyerte el. Magyarországon a szerzetesrend gyors fejlődésnek indult, számos helyen alapultak rendházai és nyíltak különféle oktatási intézményei. Ezek legnagyobb számban a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyében erősítették az egyházi nevelési- és oktatási rendszert, ezen belül is fokozottan a leány- és nőoktatás felkarolása volt küldetésük centrumában. Mindezek alapján számunkra megkülönböztetett figyelmet érdemelnek a nevezett egyházmegye területére vonatkozó információk. A kalocsai iskolanővérek általános főnöknői 1912 és 1927 között háromévente (*relatio triennalis*), majd azt követően ötévente (*relatio quinquennalis*) készítettek összefoglaló jelentést az Apostoli Szentszék által összeállított 105 pontot tartalmazó „Útmutatás” alapján. Ezt a mindenkori kalocsa-bácsi érseknek kellett hitelesítésre megküldeniük, aki ezt követően a jelentést latinra fordítatva Rómába felterjesztette a Szerzetesek Szent Kongregációjához. Ebben a rendre vonatkozó általános jellegű központi változtatásokon felül fejezetekre bontva a mindenkori általános főnöknő beszámolt a személyzeti változásokon (pl. taglétszám alakulása), a dologi helyzeten (pl. ingatlanok, anyagiak) kívül a szerzetesi fegyelem állapotáról, annak szabályozottságáról, a nővérek működéséről. Az utolsó *relatio quinquennalist* Bali Mária Ildefonsa általános főnöknő (1947–1969) állította össze 1947. december 31-i kelettel, és küldte meg Grósz József kalocsa-bácsi érseknek (1943–1961), ezzel tudtán kívül az utolsó beszámolót készítette el, hogy az Rómába a megszokott gyakorlatnak megfelelően felterjesztésre kerülhessen – a jelek szerint végül ez nem történt meg. Ebből adódóan így az iskolák államosítása és a rendek feloszlata előttről ez a római jelentés adja az utolsó helyzetképet az utókor számára a kalocsai iskolanővérek korabeli működéséről. Ahhoz, hogy megfelelő kontextusban vizsgálhassuk ezen utolsó relációt, a változásokat, mindenképpen szükséges az abban foglaltaknak összevetése az azt megelőző 1942. december 31-i, Vojnich Mária Aquina általános főnöknő (1933–1947) által készített. Kitekintés jelleggel érdemes röviden szót ejteni az utolsó relációtól eltelt változásokra, ugyanis a „szétszórás” négy évtizede alatt teljesen megszűnt az Apostoli Szentszék irányában meglévő jelentéstételnek fent nevezett gyakorlata.

¹ A tanulmány a MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport (ELKH) keretén belül készült, a TKI támogatásával.

Kulcsszavak: kalocsai iskolanővérek, római jelentés, relatio quinquennalis, ötéves jelentés, Kalocsai Érsekség, általános főnöknő, Kalocsa, oktatás, nevelés, egyházi oktatás, szerzetesség, rendtörténet

Ami szépet, nagyot, dicsőt a kultúra terén a nemzet története fel tud mutatni, annak kivívásában a szerzetesrendek elsőrangú, fáradhatatlan munkásoknak bizonyultak.

(Gróf Zichy Gyula kalocsai apostoli kormányzó
Kalocsa, 1925. május 21.) [1]

Alábbi tanulmányomban kísérletet teszek annak bemutatására, hogy miként alakult a második világháborút követően az országban igen elterjedt Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek Társulatának működése. Mindezt az általános főnöknők római jelentéseire alapozva szeretném vázolni. Mielőtt azonban témám tárgyára rátérnék, mindenképpen célszerűnek tartom röviden vázolni a rend eredetét, majd a konkrét társulat hazánkban való megtelepedésének történetét. Mindezekkel kívánom megfelelő alapkontextusba helyezni írásom lényegi részét.

1. A rend eredete, történeti háttere és szerzetesi karizmája

A rend eredete a 16–17. század fordulójára megy vissza, Pierre Fourier (†1640) mattaincourt-i plébános és Alix le Clerk (†1622) nevéhez fűződik.[2] Az 1597-ben Lotharingiában megalakuló „anyarend” a Szent Ágoston regulája alapján működő Miasszonyunkról Nevezett kanonokrendi szerzetesnők kongregációja, az ideiglenes pápai engedélyt 1615-ben V. Pál pápától (1605–1621) nyerte el, a véglegest pedig két évvel később. VIII. Orbán pápa (1623–1644) 1628-ban kiváltságokban is részesítette őket.[3]

Ahogy Kőfalviné Ónodi Márta is rámutat 2020-as disszertációjában „a lánynevelés- és oktatás úttörőinek számítottak”, a kontinensen igen hamar elterjedtek.[3] A rend súlya idővel német földre, Bajorországba tevődött át, ahol ugyan a 19. század elején feloszlatták, de néhány évtizeddel később megtörtént újjá szervezése. Az ágostonos kanonisszák mintáján létesülő tanítórend lebegett Georg Michael Wittmann regensburgi plébánosnak, utóbb segédpüspöknek (1829–1832), majd kinevezett megyéspüspöknek (1832–1933) a szemei előtt. Ténylegesen tanítványa és barátja, Franz Sebastian Job (†1834) regensburgi gimnáziumi igazgató nevéhez fűződik már a rend életre hívása, noha az alapokat a püspök tette le.[4] Végül a rend Maria Theresa Gerhardinger (†1879) vezetésével alakult meg Stadthamhofban 1833-ban. I. Lajos bajor király (1825–1848) rá következő évben hagyta jóvá a működésüket, IX. Piusz pápa (1846–1878) pedig véglegesen 1865-ben.[3]

Az anyaház 1841-től a bajor fővárosban működött. A nővérek 1851-ben telepedtek le a csehországi Hirschauban, majd három évvel később Horazdiowitzban. Az itt virágzásnak induló társulathoz, a Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek Társulatához érkezett meg 1857-ben Kunszt József kalocsa-bácsi érsek (1852–1866) első megkeresése.² A szász Franz Mária Terézia vezetésével 1860-ban jött 12 nővér és 3 jelölt nő Kalocsára, ahol alapító általános főnöknőként (1860–1911) az ő vezetésével önálló rendként szerveződött meg a Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek Társulata.³ A kalocsai

² Ismeretes, hogy nevezett főpásztornak köszönhetően vált Kalocsa iskolavárossá. Nem hiába, hogy 2001-ben az ő emlékére alapított meg a Kunszt József-díjat Bábel Balázs kalocsa-kecskeméti érsek (1999–), melyet minden évben három pedagógusnak ítélnek oda. Megjegyzendő, hogy Csajághy Sándor csanádi megyéspüspök (1851–1860) 1858-ban a müncheni központból hívott nővéreket Temesvárra, utóbb ők lettek a Miasszonyunkról Nevezett Szegedi Szegény Iskolanővérek, a jelenlegi Boldogasszony Iskolanővérek.

³ Hivatalosan az 1924-os általános káptalan döntött az „iskolanővérek” megnevezés mellett, addig az „iskolanénék” névalakot használták.

iskolanővérek zárdái elsősorban a déli országrészen voltak találhatóak, leginkább a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye területén. A vidéki leányifjúság katolikus szellemben történő nevelését és oktatását tűzték ki zászlajukra. A társulat Csehországhoz hasonlóan Magyarországon is gyors virágzásnak indult, a legnagyobb létszámú női szerzetesrendek közé emelkedett. 1903 elején még XIII. Leó pápától (1878–1903) kaptak ideiglenes működési engedélyt, a végleges szentszéki megerősítést 1907-ben X. Piusz pápától (1903–1914) nyerték el, egy harmadik megerősítés történt még XI. Piusz (1922–1939) által 1930-ban.⁴ Az iskolanővérek mindvégig élvezték a mindenkori érsekek támogatását, jóindulatát.[5][6]

2. Általánosságban a római jelentések gyakorlatáról a kalocsai iskolanővérek tekintetében

Minden szerzeteselőjárónak kötelessége volt jelentéseket tenni rendjének azt megelőző három évről az utolsó év december 31-ével bezáróan, ezeket nevezték *relatio triennalis*oknak. 1928-tól ezt az ötéves, úgynevezett *relatio quinquennalis*ok váltották fel. A kalocsai iskolanővérek esetében későbbiekben még visszatérünk rá, hogy ez mennyire volt az előírtak szerint kivitelezve. Az első Kalocsán fellelhető jelentés (1907/1909)⁵ még a társulatalapító általános főnöknői idejére esik, arra az időszakra, mikor a végleges pápai megerősítést is elnyerte a rend. Ebben a jelentésben olvashatjuk, hogy azt megelőzően az utolsó relációt 1906-ban készítették el, majd terjesztették fel, melyben az említett végleges megerősítést is kérték.⁶ Ebben és a sorban ezt követő relációban (1910/1912)⁷ is, habár a hároméves megnevezéssel van illetve, az azt megelőző esztendőről is vannak benne adatok.⁸

Bleilőb Mária Bernárda általános főnöknő (1911–1933) kezei közül került ki ezt követően még további öt *relatio triennalis* (1913/1915, 1916/1918, 1919/1921, 1922/1924, 1925/1927) és az első *relatio quinquennalis* (1928/1932).⁹ Utóda, Vojnich Mária Aquina általános főnöknő (1933–1947) két ötéves jelentést (1933/1937, 1938/1942) terjesztett fel, míg az utolsó – jelen tanulmány címében említett – római jelentés (1943/1947) Bali Mária Ildefonsa általános főnöknő (1947–1969) kormányzásának első évében készült el.¹⁰

A szerzetesrendek szétszórásának négy évtizede alatt nem készült több ilyen jellegű reláció. Dávid Mária Bernadette általános főnöknő (2013–) szíves tájékoztatásából tudjuk, hogy a rend 1990-es magyarországi újraindulását követően a római jelentések korábbi formája nem állt már vissza, noha természetesen jelenleg is időről-időre jelentéstétellel tartoznak a Megszentelt Élet Intézményeinek és az Apostoli Élet Társaságainak Kongregációja irányába.

A relációk szerkezetében az évtizedek során nem igen történt változás, tartalmilag is gyakran csak apróbb eltérések. Az általános főnöknők amennyiben a korábbi jelentéshez képest nem történtek változások, gyakran szó szerint ismételték meg terminusonként a korábban már közöltek. Az általános főnöknő minden esetben magyar nyelven küldte meg relációját az éppen hivatalban lévő kalocsa-bácsi érseknek jóváhagyásra. Az érsek a magyar szöveget ezt követően egy az egyházmegyéjéből való általa felkért papjával – általában egy kanonokkal vagy más aulistával, de nem törvényszerűen – fordíttatta le latinra. Ezt követően a korrektúrázás után letisztázott latin nyelvű változat került felterjesztésre a Szerzetesek Szent Kongregációjához

⁴ 1930. január 2-i megerősítéssel az 1917-es Codex Iuris Canonici szerint átjavított, már előbb kétszer (1903. január 12., 1907. február 25.) jóváhagyott és megerősített Alapszabályait a Szerzetesek Szent Kongregációja felülvizsgálta és jóváhagyta azzal a néhány módosítással együtt, melyek különben a Codex Iuris Canonici rendelkezései közé nincsenek felvéve.

⁵ Hivatalosan 1906/1909-es évekre vonatkozó jelentésként említik.

⁶ KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 5965/1909.

⁷ Hivatalosan 1909/1912-es évekre vonatkozó jelentésként említik.

⁸ KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 5303/1912.

⁹ KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 5827/1915, 288/1919, 141/1922, 3479/1924, 5015/1927, 113/1933.

¹⁰ KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 1666/1937, 2441/1942, 317/1948.

(*Sacra Congregatio de Religiosis*). A reláció az Apostoli Szentszék illetékes dikasztériuma által összeállított útmutatás 105 pontból álló kérdőívére adott válaszokból állt össze. Minden esetben négy részre oszlott a szöveg (bevezetés, személyzet, dologiak, szerzetesi fegyelem), ezek bemutatására a konkrét jelentés elemzésekor térek majd ki részletesebben.

3. Az 1943/1947-es római jelentés háttere, elkészítése

A szóban forgó 1943/1947-es jelentés ügyintézésének az alábbi a története: Bali Mária Ildefonsa általános főnöknő 1947. december 31-én az általános tanácsosnőkkel együtt a magyar szöveget elkészítette, majd 1948. február 25-én Grösz József kalocsa-bácsi érsek (1943–1961) részére megküldte.¹¹ A főpásztor május 5-én adta ki a szöveget fordításra Rózsa Ernő (†1998) nagybócsai helyettes-lelkésznek.¹² Rózsa ezzel egy hét alatt végzett is, a latin szöveget május 12-én fel is küldte Kalocsára.¹³ Ekkor megtorpanni látszott az ügymenet. Az érsek október 12-én írta csak meg latin kísérőlevelét.¹⁴ Ebben kizárólag az 1917-es Codex Iuris Canonici 510-es kánonjára¹⁵ hivatkozott, mikor megokolta, hogy miért készült el a jelentés. Nevezett kánonra egyébként először 1927-ben hívta fel az akkori általános főnöknő figyelmét a Szerzetesek Szent Kongregációja¹⁶, hogy a jövőben ezt kell jogi alapelvként tekinteni, ahogyan arra hivatkozva terjesztette azt fel Rómába gróf Zichy Gyula érsek (1925–1942)¹⁷ is.

Ezúttal végül azonban nem került az Apostoli Szentszékhez felterjesztésre jelen reláció. Ennek prózai, de egyúttal körülményeit tekintve meglepő és különös oka volt. Grösz érsek 1948. december 20-án kelt levelében hozta ezt az általános főnöknő tudomására.¹⁸ Ugyanis a főpap kezébe került az Acta Apostolicæ Sedis szeptember 4-i, az évi 9. száma. Ez közölte a Szerzetesek Szent Kongregációjának 1947. július 9-én megjelent dekrétumát, mely újból megerősítette a kongregáció 1922. március 8-i rendelkezéseit, mely szabályozta a *relatio quinquennalis*ok felterjesztésének ütemezését.¹⁹ Ezek alapján – mutatott rá Grösz érsek – a térségből, azaz Európából az 1923. január 1-ét követő harmadi évben, azaz 1925-ben kellett elkészíteni, majd benyújtani az első jelentést; azt követően pedig ötévente (1930, 1935, 1940, 1945), így ez alapján a kalocsai iskolanővéreknek ez 1950-ben lett volna legközelebb esedékes. Megjegyezte, hogy a dekrétumot figyelembe véve legutóbb így 1945-ben kellett volna relációt benyújtani, az alól azonban – tekintettel a háborús állapotokra – dispensáció lett kiadva.

Mind ezek alapján rendkívül szokatlan és meglepő, hogy negyed évszázadnak kellett eltelnie, mire feltűnt, hogy nem az elrendeltek alapján kerültek felterjesztésre a jelentések az Örök Városba. Megállapítható, hogy ennek az iskolanővérek egyáltalán nem lehettek tudatában.

¹¹ KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 317/1948.

¹² KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 1474/1948.

¹³ KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 3206/1848.

¹⁴ KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 7682/1948.

¹⁵ 1917-es Codex Iuris Canonici 510. kán., „A primás-apát, a monasztikus kongregáció elöljárója és bármely pápai jogú szerzet legfőbb kormányzója, köteles minden öt évben, vagy gyakrabban, ha így írják elő a szabályok, beszámolót küldeni a Szentszékhez szerzetének helyzetéről, az okmányt pedig írja alá önmaga, tanácsával együtt és ha női kongregációról van szó, az a helyi ordinárius is, akinek területén székel a legfőbb főnöknő, tanácsával együtt.” vö. CIC-1917 Can 510. „*Abbas Primas, Superior Congregationis monasticæ et cuiusvis religionis iuris pontificii Moderator supremus debet quinto quoque anno vel sæpius, si ita ferant constitutiones, relationem de statu religionis ad Sanctam Sedem per documentum mittere, subsignatum a se cum suo Consilio et, si agatur de Congregatione mulierum, etiam ab Ordinario loci in quo suprema Antistita cum suo Consilio residet.*”

¹⁶ KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 1052/1927.

¹⁷ 1923–1925 között kalocsai apostoli kormányzóként is szolgált már, mint pécsi megyéspüspök.

¹⁸ KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 7690/1948.

¹⁹ Acta Apostolicæ Sedis 14 (1922) 6. (*Sacra Congregatio de Religiosis: Decretum de quinquennali relatione a religionibus facienda*) p. 161–163. vö. Acta Apostolicæ Sedis 40 (1948) 9. (*Sacra Congregatio de Religiosis: Decretum de quinquennali relatione a religionibus, a societatibus vitæ communis et ab institutis sæcularibus facienda*) p. 378–381.

Tudva levő ugyanis, hogy az általános főnöknők mellett az általános tanácsosnők is kézjegyükkel el kellett, hogy lássák ezeket a dokumentumokat. Az 1947-ben általános főnöknővé választott Bali Mária Ildefonsa a 1932-ben, 1937-ben és 1942-ben kelt jelentést általános tanácsosnőként szintén alá írta korábban, de ugyanígy tett Vojnich Mária Aquina is tanácsosnőként 1924-ben és 1927-ben, valamint Bleilőb Mária Bernárda is 1937-ben. Egyiküknek sem volt tudomása arról, hogy nem akkor kell a jelentést elkészíteni.²⁰ Az általános főnöknő mellett az 1943/1947-es jelentést Vojnich Mária Aquina újfent tanácsosnőként írta alá, ekkor ők voltak már csak hivatalban a társulat vezetésében a régiek közül. Tekintve, hogy 1947-ben a másik három általános tanácsosnő: Dehény Mária Alacoque, Hevesi Mária Angelika és Markovich Mária Jozefa is szignálta a jelentést, biztosra vehetjük, hogy általánosan nem ismerték az 1923-ban hatályba lépett szentszéki dekrétum tartalmát.

Ennél sokkalta feltűnőbb, hogy sem Várady Lipót Árpád érseknek (1914–1923), de ha neki már nem is, még Zichy érseknek sem tűnt ez fel, holott gyakorlatilag főpásztorsága egész idejét érintette ez már, de az ő halála után a főegyházmegyét átmenetileg kormányzó Horváth Győző nagyprépostnak, főkáptalani helynöknek (1942–1943) sem. Az említett 1922-es dekrétum rendelkezéseivel és a kalocsai iskolanővérek tekintetében ezzel kapcsolatban meglévő kötelezettségekkel Grósz érsek is csak 1948-ban találkozott először, tekintve – mint fentebb szó esett róla – 1945-ben Róma eltekintett a jelentés felterjesztésétől. Ennél is meglepőbb, hogy ennyi idő alatt a főpapok mellett szolgáló aulisták is elsiklottak a dekrétum felett.

Az pedig végképpen különös, hogy ha Magyarországon nem is vették ezt észre, de a rendelkezésünkre álló információk alapján még Rómában, a dekrétumot kibocsátó Szerzetesek Szent Kongregációja is figyelmen kívül hagyta saját rendelkezéseit, holott levélváltások történtek a jelentések kapcsán, s minden esetben feltűntetésre került a jelentésekben a korábbi felterjesztés dátuma. Mi lehetett ennek az oka? Egyelőre ezt nem tudhatjuk: lehet akár figyelmetlenség is, de szándékos figyelmen kívül hagyás is, tekintve, hogy így is–úgy is ötévente beszámolót kaptak a kalocsai iskolanővérek működéséről, pillanatnyi helyzetéről, állapotáról.

Az érsek ezen decemberi felvilágosító levelével visszaküldött minden a reláció kapcsán korábban hozzá az általános főnöknő által megküldött dokumentumot. Jelenleg a jelentés latin – korrektúrázott – változata található meg Kalocsán, a magyar eredeti, ha esetleg még meg van, akkor feltehetően a kalocsai iskolanővérek társulati irattárában keresendő.²¹

3. Az 1943/1947-es római jelentés tartalma, elemzése²²

Alapvetően az 1943/1947-es jelentésben foglaltakat, az azt megelőző, Rómába ténylegesen felterjesztett 1938/1942-es jelentéssel érdemes összevetni, hogy a változásokat megfigyelhessük, kielemezhesük. A bevezetőben szinte minden jelentés esetében ugyanazokat olvashatjuk, a rend neve, tagok habitusa, rendi karizma, a három pápai megerősítés került rögzítésre. Az 1938/1942-es reláció esetében itt tüntették fel az egyéb renddel kapcsolatos pápai rendelkezéseket, így Walter János piarista generális asszisztensnek (1928–1944) 1939. május 20-tól a társulat apostoli vizitátorává, vagy éppen Camillo Caccia Dominioni protodiakónus bíborosnak (1935–1946) május 14-én a társulat protektorává történő kinevezését is.²³

²⁰ 1924 és 1942 között ugyanígy volt ezzel a társulat vezetőtestületében helyet foglaló többi általános tanácsosnő is: Pfeiffer Mária Leopoldina (1924, 1927), Kákonyi Mária Michaéla (1924, 1927), Habisch Mária Immaculata (1924, 1927), Faddy Mária Augustina (1932, 1937, 1942), Kohlbeck Mária Bonaventura (1932, 1937), Tukats Mária Annuciáta (1942), Ambrus Mária Alfréda (1942). Többségük több ízben is ellátta kézjegyével a dokumentumokat az évtizedek során.

²¹ Ez jelenleg még nincs rendezve, így hivatalosan nem is kutatható.

²² KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 317/1948.

²³ KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 2441/1942.

3.1.Személyzeti ügyek

A bevezetőt követte a személyzeti rész fejezetekre bontva. Az alább említésre kerülő információk a tanulmányban szereplő táblázatokban figyelemmel követhetők. Az új jelöltek és novíciák számában visszaesést tapasztalhatunk, de összességében némi növekedést figyelhetünk meg a fogadalmas nővérek tekintetében. A jelentés külön kitér arra, hogy milyen esetekben tartózkodhatnak és milyen feladattal/okból távol nővérek a zárdájuktól (pl. haláleset a családban). Szó esik a rítusváltásról is. Amennyiben görögkatolikus jelölt kérte felvételét a rendbe, ehhez kérvényezni kellett a latin rítusra való váltását. Ez gyakorlatilag formalitás volt, tekintve, hogy ezt rendszerint engedélyezték is a jelöltnők számára. Külön esik szó a társulattól történő kilépésekről (itt elkülönítendő, hogy egészségügyi avagy alkalmatlansági okokból történik-e ez meg a novíciák esetén, ill. a fogadalmasok esetén is a körülmények szétválasztandók).

1. táblázat: Létszámadatok (fő)

Besorolás	1938/1942-es római jelentés	1943/1947-es jelentés
jelöltnő (előző jelentés óta²⁴)	164	92
novícia (aktuális szám)	27	19
novícia (előző jelentés óta)	106	88
ideiglenes fogadalmas szerzetesnő (aktuális szám)	145	102
örökfogadalmas szerzetesnők (aktuális szám)	762	808
összes fogadalmas nővér	907	910
összes társulati tag (nővér, novícia – előző jelentés óta)	934	929
összes kilépett társulati tag (novícia, nővér – előző jelentés óta)	5	26
elhunyt novícia (előző jelentés óta)	1	-
elhunyt fogadalmas nővér (előző jelentés óta)	47	55
összes elhunyt társulati tag (nővér, novícia – előző jelentés óta)	48	55

Forrás: KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 2441/1942, 317/1948.

²⁴ 1942-ben ez alatt értelem szerint az 1933/1937-es jelentés értendő.

3.2.Dologi ügyek

A dologiak terén fontos helyet kapnak a zárdák; ez esetben növekedést látunk a korábbi jelentésben szerepeltekhez képest (megkülönböztethetjük, hogy ez átvétellel vagy új nyitással, áthelyezéssel történt). Fontos megemlíteni, hogy Kínában az előző jelentéstétel óta Pekingben is nyitottak már ekkorra egy missziós házat. A jezsuitákkal karöltve a kalocsai iskolanővérek 1926 óta voltak/vannak jelen a távol-keleti országban.[7]²⁵ Jelentésében az általános főnöknő pénzben kifejezve is részletes kimutatást adott azzal kapcsolatban, hogy hol, mennyi összeget mire fordítottak, vannak-e adósságok, milyen dologi szerzemény mennyit ér összesítve és az egyes évekre bontva (pl. tanszerek, bútorzat stb.). Háború után a felújítások, helyreállítások is kiadást jelentettek, ezeket is megemlítette az általános főnöknő. Trianon következményeként a bácskai zárdák le lettek szakítva a kalocsai anyaháztól – noha 1925–1930 között még úgy látszott, hogy provincia felállításával a Kalocsához tartozás megőrizhető lesz, tekintve, hogy az iskolanővérek jelentős többsége nem kívánt az anyaháztól elszakadni.²⁶ Végül mégis leválasztásra kerültek az önálló bácskai társulat keretében ezek a zárdák.²⁷ A Délvidék 1941-es visszacsatolása hozott változást. Az Apostoli Szentszék a kalocsai általános főnöknő kormányzása alá vonta a bácskai zárdákat.²⁸ A jelen utolsó jelentés idejére azonban ismét változott már a politikai helyzet. A jelentésben beszámol róla Bali Mária Ildefonsa, hogy a Bácskában a kalocsai nővérek egyre inkább szétszórásban kényszerültek, házaikból kiebudalják őket. Rendszerint plébániákon húzzák meg magukat, kisebb közösségekben igyekeznek hivatásukat tovább megélni.²⁹

2. táblázat: Zárdák száma (db)

Egyházmegye	1938/1942-es római jelentés	1943/1947-es római jelentés
Kalocsa-Bács	46	44
Vác	5	5
Esztergom	4	5
Pécs	4	5
Szombathely	1	1
Eger	1	1
Csanád	2	4
Erdély	1	1
Rozsnyó	-	1
Kína (missziós ház)	4	6
Összesen	67	73

Forrás: KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 2441/1942, 317/1948.

²⁵ vö. KFL.I.1.a. (102. ND) Kalocsai iskolanővérek: Kínai misszió (Taming)

²⁶ KFL.I.1.a. (102. ND) Kalocsai iskolanővérek: Bácskai provincia 2038/1925, 3532/1925, 1745/1926.

²⁷ KFL.I.1.a. (102. ND) Kalocsai iskolanővérek: Bácskai provincia 5030/1930, 5444/1930.

²⁸ KFL.I.1.a. (102. ND) Kalocsai iskolanővérek: Bácskai provincia 1313/1941, 1804/1941, 2112/1941, 2254/1941.

²⁹ Vö. KFL.I.1.a. (102. ND) Kalocsai iskolanővérek: Bácskai provincia 1654/1945.

3.3.Szerzetesi fegyelem

A szerzetesi fegyelem terén az alapvetően szerzetesektől elvárt/elvárható tevékenységek, életmód betartásáról tesz említést a jelentés minden esetben. Az egyes jelentések között ezen a részen nem igazán van különbség, szó esik róla, hogy az előírt áhítattokat betartják, napi rendszerességgel hallgatnak szentmisét, rendszeresen gyónnak és áldoznak stb. Leszögezik a jelentésben, hogy a rendes gyóntatók a szabályoknak megfelelően kerülnek mindig kijelölésre (három évente). A klauzúra betartását is említik, továbbá hogy csak a Kalocsai Érseki Főhatóság által engedélyezett könyveket olvassák. Abban az esetben ha a zárdából valamilyen okból egy nővérnek ki kell mennie, ebben az esetben mindig társnő kíséri el, előjárói engedéllyel, ugyan esetenként mikor nem kivitelezhető, akkor kénytelenek ettől eltérni. Itt szerepelnek az általános főnöknő feladatai, kötelezettségei, azokat miként teljesítette.

3.4.Oktató- és nevelőintézetek

Lényegesebbnek tartjuk azonban az oktató- és nevelő tevékenységről szólni, tekintve hogy tanítórend esetén ezek különösen fontos szempontok. Itt a szerzetesi fegyelmet taglaló részhez kerültek csatolásra ezek az adatok is. Ezekből képet kapunk, hogy az egyes tanító- és nevelő intézetekben hány gyermek fordult meg az iskolanővérek kezei alatt. Milyen tendenciák figyelhetők meg a két jelentés között eltelt időben. Ezek között esetenként közel hasonló számokat kapunk, néhol azonban nagyobb visszaesést tapasztalhatunk, pl. az óvónőképzésben részt vett tanulók terén, esetenként emelkedést, mint a tanítónőképzőbe járók között. Az itt szereplő táblázatok erre igen jól rávilágítanak. A napköziotthoni és árvaházi gyerekek létszámában nagyarányú volt a visszaesés. Összességében 21 020 fővel csökkent a tanulók és növendékek száma az előző jelentés óta.³⁰ Ha az utolsó öt tanévet nézzük, akkor láthatjuk, hogy a tanító intézetek esetében a háború végével kezdődik a visszaesés a diákok létszámában. A nevelő intézetek esetében azonban a kezdeti visszaesés után, a kezdő tanév létszámát némileg meghaladó zárás látható. Az utolsó 1947/1948-as tanévről, ami az államosítás előtt még rendi keretek között kezdődött meg, érthető módon nem számol már be a jelentés. Erre azonban körülbelüli számmal rendelkezünk.³¹

3. táblázat: Tanulók létszáma (fő)

Tanító intézetek	1938/1942-es római jelentés	1943/1947-es római jelentés
kisdédóvó	14 319	12 431
elemi népiskola	38 200	37 050
általános továbbképző iskola	8 783	-
polgári iskola	12 198	4 674
középfokú gazdasági iskola	483	545
óvónőképző	605	549

³⁰ Főleg Bácska elvesztése miatt, de a nélkül is 8 951 fővel.

³¹ Az iskolák 1948-as államosításakor kb. 12,5 ezer tanulót oktattak és neveltek a kalocsai iskolanővérek az országban. ld. MKPK: Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Iskolanővérek Társulata <https://regi.katolikus.hu/rendek.php?h=23> (utolsó letöltés: 2021. június 27.)

tanítónőképző	2 531	2 764
Összesen	77 119	58 013

Forrás: KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 2441/1942, 317/1948.

4. táblázat: Növendékek létszáma (fő)

Nevelő intézetek	1938/1942-es római jelentés	1943/1947-es római jelentés
napközi otthon és árvaház	2 339	265
internátus	4 047	-
jelöltek internátusa	447	4 654 ³²
Összesen	6 833	4 919

Forrás: KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 2441/1942, 317/1948.

5. táblázat: Tanulók és növendékek összesített létszáma (fő)

Intézetek	1938/1942-es római jelentés	1943/1947-es római jelentés
Tanító- és nevelő intézetek	83 952	62 932

Forrás: KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 2441/1942, 317/1948.

6. táblázat: Létszámadatok (fő) – 1943/1947-es római jelentés

Tanuló vagy növendék/tanév	1942/1943	1943/1944	1944/1945	1945/1946	1946/1947
Tanító intézetek	17 995	16 921	12 616	11 900	10 673
Nevelő intézetek	1 074	1 460	609	691	1 082
Összesen	19 069	18 381	13 225	12 591	11 755

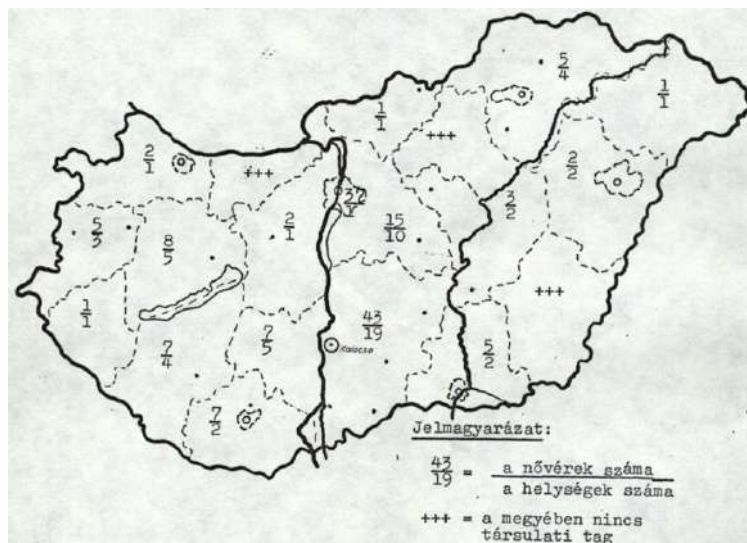
Forrás: KFL.I.1.a. (100. ND) Kalocsai iskolanővérek: Római jelentések 317/1948.

Kitekintés (1950, 1989, 2021)

Végezetül néhány mondatban megemlékeznék arról, hogy ezt követően napjainkig miként alakult a társulat sorsa. A szerzetesrendek működési engedélyének 1950-es megvonásakor 943 iskolanővér szolgált hazánkban, tehát számuk némiképpen emelkedett is az 1947-es adathoz (929 fő) képest. A 40 év alatt azonban súlyos akadályokba ütköztek, így a rendi utánpótlás is folyamatosan csökkent, a rend lassan elöregedett. 1989-re 241 főre csökkent a létszámuk, 158-an tartózkodtak az országban. A rendek újraindulását felügyelő és koordináló Takács Nándor

³² Feltehetően egyben számolták a két internátus típust.

székesfehérvári segédpüspöknek (1988–1990) – utóbb koadjutor (1990–1991), majd megyéspüspöknek (1991–2003) – a püspöki kar szerzetesügyi referensének eljuttatott beszámolókból tudjuk, hogy a munkaképesek száma ennek is csak töredéke, 64 fő volt. A közölt térkép azt mutatja, hogy miként voltak a Magyarországon tartózkodó nővérek szétszóródva az országban.³³ Napjainkra drasztikusan lecsökkent az egykor szebb napokat is megélt rend létszáma hazánkban, 13-an vannak, egyel többen mind kezdeti magyarországi indulásukkor. Elszántságuk és elkötelezettségük azonban mit sem változott. Ezen felül 100 fő körüli a kínai kalocsai iskolanővérek száma. E tekintetben a rend súlya tehát áttevődött a Távol-Keletre. Napjainkra drasztikusan lecsökkent az egykor szebb napokat is megélt rend létszáma hazánkban, jelenleg 12-en vannak, annyian mint magyarországi indulásukkor.³⁴



1. ábra: Magyarországon tartózkodó kalocsai iskolanővérek az 1990-es újraindulást megelőzően, megyénkénti eloszlásuk (1989)

Forrás: MSZKL I.3.a.5.15. Kalocsai iskolanővérek

Köszönetnyilvánítás

Mindenek előtt köszönetemet szeretném kifejezni az MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoportnak, személy szerint pedig annak vezetőjének, Tusor Péternek, doktori témavezetőmnek kutatásaim támogatásáért és észrevételeiért, jelen írásom lektorálásának elvállalásáért. Szintén köszönettel tartozom Dávid Mária Bernadette nővérnek, a kalocsai iskolanővérek jelenlegi általános főnöknőjének, aki készséggel állt rendelkezésemre, válaszolva kérdéseimre. Végezetül köszönöm a levéltári kutatásaim során nyújtott segítségét Lakatos Andornak, a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (KFL) vezetőjének, valamint Kiss Didáknak, a Magyarországi Szerzeteselöljárók Konferenciáinak Irodája vezetőjének, amiért hozzá járulását adta az egyes a Magyarországi Szerzeteselöljárók Konferenciáinak Levéltára (MSZKL) állományában található iratok felhasználásához.

³³ MSZKL I.3.a.5.15. Kalocsai iskolanővérek vö. MSZKL I.3.a.6. Kalocsai iskolanővérek.

³⁴ Kalocsai iskolanővérek. <http://kalocsainoverek.hu/letszam/> (utolsó letöltés: 2021. június 27.)

Irodalomjegyzék

- [1.] Két kalocsai iskolanővér: Franz Mária Terézia tisztelendő anyának, a Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek alapítójának és első általános főnöknőjének élete és a szerzetes-társulat története 1825–1911. Kalocsa: Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek Szerzetes-társulatának Anyaháza. 1925. p. III.
- [2.] Bangó B. [Mária Klára CSSK]: A Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Iskolanővérek Társulatának története 1947–97-ig. Budapest: Miasszonyunkról Nevezett Iskolanővérek Társulata. 2000. p. 9.
- [3.] Kőfalviné Ónodi M.: A Miasszonyunkról nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek Társulatának története 1860 és 1946 között, különös tekintettel a második világháborús eseményekre. Pécs: Disszertáció (Témavezető: Tóth Ágnes). 2020. p. 22–23.
- [4.] Petrás É.: A Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Iskolanővérek Társulatának története (1860–1950). Szeged: Szakdolgozat (Témavezető: Kőfalvi Tamás). 2008. p. 4–5.
- [5.] Kőfalviné Ónodi M.: A Miasszonyunkról nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek Társulatának története 1860 és 1946 között, különös tekintettel a második világháborús eseményekre. Pécs: Disszertáció (Témavezető: Tóth Ágnes). 2020. p. 29–31.
- [6.] Két kalocsai iskolanővér: Franz Mária Terézia tisztelendő anyának, a Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek alapítójának és első általános főnöknőjének élete és a szerzetes-társulat története 1825–1911. Kalocsa: Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek Szerzetes-társulatának Anyaháza. 1925.
- [7.] Fischerné Grócz Z., Lakatos A., Matula I. (szerk.) Krisztus követségében. Missziók és misszionáriusok – ismertető füzet. In Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 5. Kalocsa: Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye, Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények. 2010.

Lektorálta: Dr.habil. Tusor Péter, tudományos tanácsadó, MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport – BTK Moravcsik Gyula Intézet – ELKH; egyetemi docens, PPKE BTK

Támogatók



EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA



EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKEZELŐ



*A pályázat az Emberi Erőforrások Minisztériuma megbízásából az Emberi Erőforrás
Támogatáskezelő által meghirdetett Nemzeti Tehetség Program NTP-FKT-M-20-0002
kódszámú pályázati támogatásból valósult meg*

XXIV. Tavaszi Szél Konferencia
2021. 05. 28-30. Miskolci Egyetem

TAVASZI SZÉL 2021



www.dosz.hu